

V Česku přibývá obyvatel

Populace v České republice roste zejména díky kladnému migračnímu saldu.

V naší zemi je dlouhodobě pozitivní vývoj úrovně úmrtnosti a potratovosti. Úroveň plodnosti již třetím rokem stagnuje na hodnotě těsně pod hranici 1,5 dítěte na jednu ženu. Intenzita sňatečnosti nadále klesá.

Sňatečnost

V roce 2003 poprvé poklesl roční počet sňatků pod 50 tis. V následujících letech počet uzavřených manželství vzrostl až na 57 tis. v roce 2007, aby se dále snižoval na necelých 47 tis. v roce 2010.

Za poklesem sňatečnosti stojí odkládání uzavírání prvního manželství do vyššího věku a společenské klima, které si prakticky sňatek jako společenskou legalizaci soužití a plození dětí nikterak nevynucuje.

Rozhodující vliv na celkovou sňatečnost má sňatečnost svobodných, i když podíl opakovaných sňatků se mírně zvyšuje. Podíl prvních sňatků na straně ženicha i nevěsty se udržoval na 75 %.

Průměrný věk muže, který vstupuje poprvé do manželství, je dnes 32,2 roku, tedy o tři roky více než před 10 lety. Svobodné nevěsty za 10 let v průměru zestály o 2,5 roku na 29,4 roku. Pokles sňatečnosti se projevil i tak, že kdyby se současná intenzita uzavírání manželství udržela po následujících 35 let, pak by ve věku 50 let bylo 45 % mužů a 38 % žen svobodných, což je v obou případech o čtvrtinu více než na začátku desetiletí.

Nejvíce manželství se uzavírá v letních měsících, nejméně svateb je v zimě. Květen, který po měsí-

ci lednu byl dlouhodobě druhým nejméně oblíbeným měsícem pro vstup do manželství, se dostal na 7. místo.

Rozvodovost

Protože se roční počet rozvodů pohyboval v uplynulém desetiletí kolem 31 tisíce ročně a počet sňatků klesal, úhrnná rozvodovost mírně rostla. V roce 2001 by při tehdejší průběhu rozvodovosti skončilo rozvodem 45 % tehdy uzavřených manželství, v loňském roce už by to bylo 50 %.

I přes zvyšující se podíl manželství, která končí rozvodem, se mezi lety 2001–2010 prodloužila průměrná délka trvání manželství na 12,7 roku, tedy o více než rok. Mezi rozváděnými páry výrazně

vzrostl podíl těch, jejichž manželství trvalo déle než 20 let. Na počátku tisíciletí představovaly tyto dvojice pětinu rozváděných manželství, o 10 let později byl jejich podíl více než čtvrtinový. Návrh na rozvod podávají ve dvou třetinách případů ženy.

Porodnost a plodnost

Živě se v roce 2010 narodilo 117,2 tisíce dětí. Po vrcholu zvýšené porodnosti v roce 2008 klesl druhým rokem počet narozených opět o 1,2 tisíce proti roku 2009. Úbytek způsobil pokles počtu narozených v prvním pořadí, zatímco dětí narozených jako druhé a třetí mírně přibýlo.

Úhrnná plodnost dosáhla minima v roce 1999, kdy průměrný po-

čet dětí připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku činil 1,13. Od roku 2000 úhrnná plodnost rostla nejprve zvolna, od roku 2004 výrazněji. V roce 2007 úroveň úhrnné plodnosti stoupla na hodnotu 1,44 živě narozených dětí na jednu ženu v reprodukčním věku, a odpoutala se tak od hodnot ležících pod hranicí 1,3, která je považována za velmi nízkou úroveň. Kdyby zůstaly zachovány současná struktura a úroveň plodnosti, pak by na konci reprodukčního věku připadlo na jednu ženu průměrně 1,5 dítěte.

Zvyšování úrovně plodnosti úzce souviselo s procesem odkládání rození dětí do vyššího věku, o čemž svědčí zvyšující se průměrný věk matek při prvním porodu. Za 10 let vzrostl z 25,3 o více než 2 roky na 27,6 roku.

I nadále se zvyšuje zastoupení dětí narozených mimo manželství, které v roce 2010 poprvé překročilo 40 %.

Vzrůstá zastoupení vícečetných porodů, což bývá přisuzováno stále

větším problémům, které mají páry při početí dítěte, a tedy častějšímu využívání asistované reprodukce, a zvyšuje se i podíl dětí s porodní hmotností do 2 500 g.

Potratovost

V roce 2010 se počet provedených potratů podruhé v historii ČR snížil pod hranici 40 tisíc, a to na 39 273. Nižší než kdykoli dříve byla i míra potratovosti. Úhrnná potratovost klesla na 0,51 potratu na jednu ženu. Průměrný věk žen při potratu mírně vzrostl na 30,2 let.

Pokles potratovosti mezi lety 2001 a 2010 byl zapříčiněn poklesem měr potratovosti v mladších věkových skupinách až do věku 35 let. Rozhodující vliv měl přitom vývoj počtu umělých přerušení těhotenství, který poklesl o čtvrtinu na 24 tis. v roce 2010. Při zachování specifických měr potratovosti na úrovni roku 2010 by na 100 žen během jejich reprodukčního věku připadlo 51 potratů, z toho 18

samovolných a 32 indukovaných. Jedná se o hodnoty pro ČR prozatím nejnižší.

Počet samovolných potratů naopak v posledních deseti letech rostl, v roce 2009 dosáhl 14,6 tis., ale v roce 2010 už jich bylo méně než 14 tis. Důvodem nárůstu počtu samovolných potratů je kromě růstu počtu těhotenství také vyšší výskyt rizikových těhotenství související s posunem těhotenství do vyššího věku.

Diference mezi počtem potratů svobodných a vdaných žen se v posledních dvou desetiletích výrazně snížila v souladu se změnou struktury obyvatelstva podle rodinného stavu, stále však celkově mírně převažují ženy vdané. V kategorii umělých přerušení těhotenství převládají počínaje rokem 2007 ženy svobodné nad vdanými.

Průměrný věk žen při potratu se liší v závislosti na typu potratu. Umělé potraty jsou v průměru prováděny ženám ve věku 29,7 let. U samovolných potratů se průměr-

ný věk zvýšil z 29 let v roce 2001 na současných 31 let. Jeho nárůst přitom kopíruje posun těhotenství do vyššího věku.

Úmrtnost

Dlouhodobý trend snižující se úmrtnosti nebyl přerušen ani v posledních letech, i když tempo snižování bylo u mužů i u žen v období 2001–2009 mírnější než v předcházejícím desetiletí (období 1991–2001). Rozložení zemřelých podle věku se liší v závislosti na pohlaví. Ve věkové skladbě zemřelých žen převládají starší ročníky. V posledních pěti letech již více než polovina zemřelých žen byla starší 80 let, zatímco podíl zemřelých mužů v tak vysokém věku nebyl ani třetinový (30 % v roce 2010). Naopak dvojnásobné relativní zastoupení mívají ve srovnání s ženami zemřelí muži ve věku 15–64 let (32 %, resp. 14 %).

Nadúmrtnost mužů je nejvíce patrná ve věkových skupinách

Základní demografické charakteristiky České republiky

Ukazatel	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tabulková prvosňatečnost – M	66,0	66,2	62,5	63,6	62,8	62,9	64,5	59,6	56,1	54,9
Tabulková prvosňatečnost – Ž	72,5	72,4	68,7	69,8	69,1	69,7	71,1	66,1	62,7	61,6
Průměrný věk při 1. sňatku – M	29,3	29,7	30,3	30,5	30,8	31,0	31,2	31,4	32,0	32,2
Průměrný věk při 1. sňatku – Ž	26,9	27,3	27,7	28,0	28,1	28,4	28,6	28,8	29,2	29,4
Úhrnná rozvodovost	44,7	45,7	48,0	49,3	47,3	48,7	48,7	49,6	46,8	50,0
Úhrnná plodnost	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5
Průměrný věk při 1. porodu	25,3	25,6	25,9	26,3	26,6	26,9	27,1	27,3	27,4	27,6
Úhrnná umělá potratovost	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Střední délka života při narození – M	72,1	72,1	72,0	72,5	72,9	73,4	73,7	74,0	74,2	74,4
Střední délka života při narození – Ž	78,4	78,5	78,5	79,0	79,1	79,7	79,9	80,1	80,1	80,6
Hrubá míra přirozeného přírůstu	-1,7	-1,5	-1,7	-0,9	-0,6	0,1	1,0	1,4	1,0	1,0
Hrubá míra migračního salda	-0,8	1,2	2,5	1,8	3,5	3,4	8,1	6,9	2,7	1,5
Index stáří ¹⁾	87,2	89,2	91,6	94,0	97,0	100,2	102,4	105,1	107,0	107,8
Průměrný věk	39,0	39,3	39,5	39,8	40,0	40,2	40,3	40,5	40,6	40,8
Index celkového zatížení ²⁾	42,3	41,8	41,2	40,8	40,6	40,4	40,4	40,9	41,7	42,7
Počet obyvatel (k 31.12. 2010)	10 206 436	10 203 269	10 211 455	10 220 577	10 251 079	10 287 189	10 381 130	10 467 542	10 506 813	10 532 770

¹⁾ počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0–14 let | ²⁾ počet osob ve věku 0–14 a 65 a více let na 100 osob ve věku 15–64 let

Zdroje: ČSÚ, ÚZIS ČR, MV ČR

20–24 a 25–29 let, kdy je vlivem vnějších příčin úmrtnost dlouhodobě míra úmrtnosti mužů zhruba trojnásobná ve srovnání se ženami. Naopak nejbližší si je úmrtnost mezi muži a ženami v nejvyšších věkových skupinách (u osob nad 90 let) a u malých dětí.

Celkově se v období 2001–2010 naděje dožití při narození zvýšila u mužů o 2,3 roku na 74,4 roku a u žen o 2,1 roku na 80,6 roku, přičemž jen za poslední rok vzrostla střední délka života při narození u žen o 0,5 roku. Největší měrou přispěl k navýšení střední délky života pokles úmrtnosti nejstarších věkových skupin, a to především u žen. U mužů působí významně také snižující se úroveň úmrtnosti osob středního věku. Diference mezi střední délkou života mužů a žen je v současné době z velké části způsobena rozdílnou úmrtností osob ve věku 55–74 let, zejména 60–69letých.

Úrovní kojenecké úmrtnosti se Česká republika již mnoho let řadí mezi nejvyspělejší státy světa. Kojenecká úmrtnost v roce 2010 byla 2,7 ‰.

Nemoci oběhové soustavy jsou nejčastější příčinou úmrtí jak u mužů, tak i u žen, ale zatímco u žen se na úmrtí podílely z 55 %, u mužů to bylo v 45 %. V obou případech jde o pokles o necelé 3 procentní body oproti situaci v roce 2001. Dlouhodobě druhou nejčastější skupinu příčin smrti představují novotvary, které v roce 2010 stály za úmrtím 30 % mužů a 23 % žen. Třetí nejčastější příčinou smrti u mužů jsou vnější příčiny, u žen nemoci dýchací soustavy.

Migrace

Česká republika patří mezi země s relativně nízkým podílem cizinců – 4 % cizinců v populaci (k 31. 12. 2010). Druhým rokem v řadě se evidovaný počet cizinců meziročně snížil, avšak souhrnně

během období 2002–2010 počet cizinců vzrostl. Za příčinu zvýšení počtu vystěhovalých a snížení počtu přistěhovalých v posledních třech letech lze označit ekonomickou krizi.

Muži se na zahraniční migraci podílejí 60 %. Cizí státní příslušníci se svou strukturou podle pohlaví a věku odlišují od celkové populace: zastoupení mužů mezi cizinci je vyšší (asi 60 %), z hlediska věku jsou cizí státní občané koncentrováni do mladých věkových skupin produktivního věku (20–34 let). Pro většinu cizinců je účelem pobytu zaměstnání či podnikání na živnostenský list.

Na objemu zahraničního stěhování se v letech 2001–2010 nejvýznamněji podíleli občané Slovenska, Vietnamu, Ukrajiny, Ruska a České republiky, méně již z Německa a Polska.

V roce 2010 bylo zaznamenáno 240 695 změn trvalého bydliště

(u cizinců také dlouhodobého) uvnitř republiky, o 7,4 tis. více než v roce 2009, ale méně než v letech 2007 a 2008. Skladba vnitřní migrace podle pohlaví je na rozdíl od zahraniční více vyrovnaná a plně odpovídá rozložení mužů a žen v celé populaci: ze 49 % jde o muže a z 51 % o ženy. Podobně jako u zahraničního stěhování jsou osoby stěhující se v rámci republiky v průměru mladší než obyvatelstvo jako celek. Nejvíce případů vnitřního stěhování připadá na kategorii stěhování mezi dvěma různými obcemi v rámci okresu (42,0 % v roce 2010). Z dlouhodobého pohledu četnost tohoto typu stěhování klesá, v roce 2001 byl tento podíl 52,9 %. Druhým významným typem stěhování je stěhování z kraje do kraje (38,1 % v roce 2010), které v posledních pěti letech eviduje každoročně více než 90 tisíc obyvatel ČR. Nejméně četným typem vnitřního stěhování

bývá tradičně stěhování z okresu do okresu v rámci kraje.

Bilance a prognóza

Přestože byl přirozený přírůstek v letech 1994–2005 záporný, počet obyvatel České republiky se zvyšoval díky kladnému migračnímu saldu s výjimkou roku 2001, kdy byla jednorázově zaznamenána negativní bilance zahraniční migrace – 8 551 osob, která vznikla v důsledku několika administrativních zásahů do procesu samotného i jeho statistické evidence, ubylo na našem území za rok celkem více než 25 tis. obyvatel. V roce 2002, kdy bylo již migrační saldo kladné, však nedokázalo pokrýt ztrátu způsobenou přirozenou měnou.

Bilance obyvatelstva České republiky po roce 2005 zaznamenala v porovnání s předcházejícím obdobím zásadní obrát. V roce 2006 se narodilo více osob, než kolik jich zemřelo, a do roku 2008 tento rozdíl vzrostl na 14,6 tis. osob, v loňském roce činil 10,3 tis. Také migrační zisky výrazně vzrostly a jen za období let 2005 až 2010 dosáhly v úhrnu přibližně 271 tis. osob, což spolu s přirozeným přírůstkem znamenalo celkový nárůst počtu obyvatel o 312 tis. osob.

Při očekávaném dalším zlepšení úmrtnostních poměrů a migrační atraktivitě České republiky však obyvatelstvo ČR výrazně zestárne a v 60. letech 21. století můžeme očekávat, že jedna třetina osob bude starší 65 let a jejich zastoupení se více jak zdvojnásobí. Nejrychleji bude přibývat osob v nejvyšším věku, počet osob ve věku nad 85 let se podle střední varianty projekce obyvatelstva do roku 2066 zvýší na 7,5násobek. Ani masivnější imigrace trend stárnutí populace nezvrátí.

Eva Kačerová
oddělení demografické
statistiky